

ЩОДО КОЛЬОРОВОЇ МІНЛИВОСТІ ВИВІРКИ ЗВИЧАЙНОЇ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ГІПОТЕЗ ПРО ПРИЧИНИ ПОТЕМНІННЯ ЇЇ ХУТРА

Зізда Ю. Е.

Інститут екології Карпат НАН України, Відділ охорони природних екосистем, вул. Козельницька, 4, м. Львів, 79026, Україна
E-mail: julcha@ua.fm.

Вивірка звичайна (*Sciurus vulgaris*) — єдиний вид родини вивіркових в Україні, який є облігатним дендрофілом і в межах свого ареалу дуже мінливий за забарвленням хутра. Загалом у межах ареалу виду за різними науковими джерелами відомо від 16 до 40 підвидів, при чому різні автори вказують неоднакову їх кількість і списки підвидів майже завжди не збігаються. Часто одні дослідники заперечують інших стосовно наявності того чи іншого підвиду. Так, Є. Завідська стверджує відсутність у фауні Європи підвиду *S. v. carpathicus* взагалі, тоді як І. Шнарович і М. Онуфреня у своїх працях досить детально обговорюють його поширення в Україні. Ряд авторів вважають кольорові прояви вивірки лише темними й світлими формами. Наразі відомо досить багато наукових джерел, в яких дослідники намагаються обговорювати й пояснювати природу кольорової мінливості хутра вивірки звичайної, пропонуючи низку гіпотез. Оскільки переконливих і беззаперечних аргументів на користь цих тверджень досі немає, вивчення цієї проблеми залишається актуальним. Ще від початку ХХ ст. науковці, відзначаючи наявність чорної форми вивірки в різних регіонах: Р. Люгріг інтерпретував появу темної форми через вплив географічних умов. Р. Спарк

пояснював потемніння вивірки як наслідок складу її їжі. Шортен-Візосо обговорює меланізм, як рецесивну ознаку, що передається спадково. В. Убзіела вважає, що чорні вивірки мігрували від північно-східного кордону Польщі в напрямку заходу й північного заходу по пояській смузі. І. Шнаревич каже про вплив типу деревостану: хвойні (темна), листяні (світла) форма, О. Мигулін припускає вплив ворогів білки, зокрема виїдання світлих вивірок куницями, хижими птахами. Щодо гіпотези Р. Люгріга є кілька негативних моментів, як і до твердження І. Шнаревича: на території Українських Карпат: відомо багато знахідок чорних вивірок із листяних і шпилькових лісів одночасно, зокрема поблизу населених пунктів, і наявність різних кольорових форм у містах. Не виключено, що саме через нестачу необхідного різноманітного корму в природних біотопах, різні кольорові морфи на початку ХХ ст. почали заселяти антропогенне середовище, зокрема населені пункти та їхні парки. Присутність різних кольорових форм у населених пунктах заперечує майже всі наведені в літературі гіпотези: очевидно є змінена тут харчова база, відсутність ворогів, проте ніяких закономірностей просторового відокремлення вивірок не спостерігається. Очевидно, тут варто говорити про синантропізацію виду. У будь-якому випадку, подальше обґрунтування гіпотез потребує подальшого збору матеріалу з природи і, не виключено, генетичних досліджень. Оскільки вивірка звичайна у певній частині Європи знаходиться під охороною, а для України зазначена у Додатку III Бернської конвенції, для дослідження у природі цього виду слід застосовувати прижиттєві методи. Дані, отримані таким шляхом, можуть істотно сприяти вирішенню проблеми поширення, виникнення і взаємодії кольорових форм цього виду. Причому значення мають не лише дані щодо безпосередньо вивірки, але й додаткова інформація про стан середовища, наприклад, дані щодо зміни вологості повітря за сезонами в регіонах, що знаходяться на різних висотах. Разом із даними про розподіл у цих регіонах кольорових форм ця інформація є важливою для обґрунтування однієї з гіпотез потемніння вивірки, висвітлених у літературі. Так само і щодо харчової бази виду, рухової активності тощо. Аналіз морфологічної мінливості черепа різних кольорових форм виду за колекціями зоологічних музеїв України показує значну схожість розмірів черепа двох розглянутих кольорових форм, проте тут мають місце деякі цікаві аспекти уникнення конкуренції між формами за їх поширення в одному біотопі. Отже: Різноманіття запропонованих гіпотез свідчить, що жодна з них не може пояснити повною мірою відмінності підвидів. Очевидним є те, що має місце одночасна комплексна дія багатьох факторів, ймовірно тут має місце генетична мінливість, і на майбутнє, потреба у розробці показників відповідності, що важливе не лише для вивірки, але і загалом для вивчення фауни.